

VIDA BARBARA

A kortárs magyar fantasy női vonulata I.

Moskát Anita: *Bábel fiai*; *Horgonyhely*

1 Lásd: *Moskát Anita: Bábel fiai* = <http://www.gabo.hu/hu/fantasysci-fi/1711-moskat-anita-babel-fiai-9789636898861.html>

Előszó

„...a meséléshez mindenképp világot kell alkotni, és azt be kell rendezni, amennyire csak lehet, a legutolsó részletig.”
(Umberto Eco)

„A valóság lényege az értelem. Aminek nincs értelme, az számunkra nem valóságos. A valóság minden darabja azáltal létezik, hogy részese valamiféle egyetemes értelemnek.”
(Bruno Schulz)

A hazai fantasy női vonulatát az utóbbi években Kleinheincz Csilla, Lőrinczy Judit és Moskát Anita triumvirátusa uralja, közülük ebben a tanulmányban Moskát Anita két regényével foglalkozunk. Moskát első regénye, a *Bábel fiai* 2014-ben jelent meg a Gabo Kiadó SFF sorozatában, s 2015-ben ugyanez a kiadó jelentette meg *Horgonyhely* című művét. Az évszámok magukért beszélnek, munkánk igen aktuális témával kíván foglalkozni. Célunk, hogy rávilágítsunk a kortárs magyar peremirodalom, azon belül pedig a fantasy íróknak minőségi munkáira.

Ezen a ponton érdemes kitérnünk dolgozatunk címére, s azt néhány szóban felfejtenünk. A „női vonulat”, mint olyan, bár sejtethet némi feminista jelleget, a regényeket mégis inkább a világépítés, karakterábrázolás, nyelvjáték, narráció és autoreferencialitás szempontjából fogjuk vizsgálni. A *Horgonyhely* című opusnál azonban nem kerülhető meg a szöveg gender szempontok felőli elemzése sem, a textus ugyanis kiélezi a férfi–nő viszonyt; jócskán boncolgatja a nőiség témáját.

A kiadó hivatalos honlapján a következő ismertető olvashatók:

Bábel fiai: „A bibliai Bábel történetére alapozott modern és kegyetlen regényben vallás és babona csap össze a racionalitással. Moskát Anita novellái után az elmúlt évtized egyik legizgalmasabb magyar fantasztikus könyvével jelentkezik.”¹

Horgonyhely: „Egy birodalomban, ahol a föld oda köti az embert, ahová megszületett, csak azoknak van reménye a vándorlásra, a

kereskedelemre és a hatalomra, akik várandósak. Ebben a nők uralta, különös mágiával átítatott világrendben három rendkívüli személy keresi a kitörés lehetőségét.”²

Az első fejezetben körbejárjuk a fantasy műfajkörü kérdéseit, bemutatjuk, milyen alműfajokra bontható. Miután részletes képet nyerünk a zsánerről, Moskát Anita két regényét besoroljuk a rájuk legjellemzőbb alműfajokba, majd kezdetét veszi a szövegelemzés.

A fantasy mibenléte

Joseph D. Miller szerint a sci-fi „történeteknek be kell tartani az implicit játékszabályokat, a fantasy azonban nem kell, hogy meghajoljon a Gravitáció Univerzális Törvénye előtt”.³ A két legismertebb fantasztikus irodalmi irányzat e megállapítás révén könnyen elkülöníthető. Jelen fejezetben – és dolgozatban – mi csak az egyikre koncentrálnunk: összefoglaljuk, mit is értünk a fantasy terminus alatt; típusként vagy inkább műfajként tekintünk-e rá.

A fantasyt a fantasztikus irodalom részterületeként tartjuk számon; megjelenésének időpontja vitatott. Egy biztos: a fantasy mára a XXI. század meghatározó irányzatának tekinthető, a fogalom irodalmi rendszertanon belüli tisztázása azonban mindmáig problémákba ütközik. Ez főként elterjedésének gyorsaságából adódik, így az irodalomtudomány mind ez idáig nem bírta kellő odafigyeléssel követni, az alaposabb vizsgálatra pedig szintén időhiány vagy elutasítás okán nem került sor. A szomorú tény ugyanis az, hogy bár az irányzat széles körben nagy népszerűségnek örvend, a hazai „elit” irodalomkutatás még mindig félvállról kezeli a területet, sőt, egyes irodalomtudományi fórumok egyáltalán nem kívánnak tudomást venni róla. A teoretikusok effajta hozzáállása azonban indokolatlan, ha arra gondolunk, hogy több, a fantasy műfajjegyeit is magán viselő mű kiérdemelte már a Nobel-díjat, melyet nem egy esetben épp az élénk képzeletvilágra hivatkozva ítélték oda a szerzőnek. Így történt ez például Günter Grass (1999), José Saramago (1998), Gabriel García Márquez (1982), Isaac Bashevis Singer (1978), Hermann Hesse (1946), Thomas Mann (1929), William Butler Yeats (1923), Maeterlinck (1911), Selma Lagerlöf (1909) és Rudyard Kipling (1907) esetében.

A klasszikus fantasztikus történetek kialakulása után három altípus különült el, mégpedig a sci-fi (science fiction), a horror és a fantasy. Ez utóbbi legnevesebb teoretikusai közé tartozik Lin Carter és Brian Stableford.⁴

A fantasy meghatározásakor Varju Zsuzsanna Kuczka Péter és az Aurin Fantasy-kislexikonában olvasható értelmezésekből indul ki. Kuczka a fogalmat a science fiction irodalom egyik változataként definiálja, valójában a két irányzat közös jegye azonban csupán az, hogy mindkettő a fantasztikus irodalom ágai közé sorolandó, de míg a sci-fi a tudományra alapoz, addig a fantasy a fikciót keveri a realitással, s csupán a mindennapok valóságától való elrugaszkodás az, ami közös

2 Lásd: Moskát Anita: *Horgonyhely* = <http://www.gabo.hu/hu/fantasysci-fi/1915-moskat-anita-horgonyhely-9789634060376.html>

3 Joseph D. MILLER, *Fantasy vagy science fiction?*, Prae, 2011/3., 2.

4 Részletesebben lásd: DR. GALUSKA László Pál, *Tipológia fantastica (A fantasztikus irodalom tipológiájáról és műfajelméleteiből)*, Gradus, 2. évf., 2015/1, 21–38.

5 VARJU Zsuzsanna,
*A fantasy
Magyarországon* =
<http://olvasas.opkm.hu/index.php?menuld=125&action=article&id=44>

6 Tolkien Világa
(rádiósorozat), *A fantasy – az Aurin szerkesztői a fantasy történetéről, Tolkien Világa – Rádiósorozat A Gyűrűk Ura kapcsán, (Szerkesztett szövegváltozat a rádióműsorban elhangzottak alapján)* =
<https://www.tolkien.hu/index.php/tolkien/item/2075-tolkien-vilaga-radiosorozat-a-fantasy-az-aurin-szerkesztői-a-fantasy-toertenetéről>

7 Uo.

8 HEGEDŰS Orsolya,
A mágia szövedéke (Bevezetés a magyar fantasy olvasásába I.),
Lilium Aurum,
Dunaszerdahely,
2012.

9 Farah MENDLESOHN,
Introduction = Uő, Rhetorics of fantasy,
Connecticut:
Wesleyan University
Press, Middletown,
2008, xi-xxv.

jegyként hozható fel a kettő kapcsán. Az Aurin Fantasy-kislexikona szerint a fantasy szűkebb értelemben az angolszász irodalom egyik fantasztikus irányzata, tágabb értelemben pedig a vele rokon vonásokat mutató alkotások összessége.⁵

Varga Illés egy rádiós műsorban a következőképpen fogalmazta meg az irányzat mibenlétét: „Az Odyszeiát is lehet fantasynek tekinteni, nagyon fontos az, hogy hogyan definiáljuk a fantasyt. Ha úgy alkotjuk meg a definíciókat, hogy az Odysseia beleférjen, akkor belefér. Ha úgy alkotjuk meg, hogy ne férjen bele, akkor nem fér bele.”⁶

Hargitai Henrik négyes jelentést társít a fantasy fogalmához. Elsődlegesen fantasztikus irodalmi, képzőművészeti és iparművészeti jelenségként határozza meg, mely komplexebb felfogásban ezen fantasztikus irodalmi, képzőművészeti és iparművészeti irányzatok gyűjtőfogalmaként értelmezhető. Harmadik értelmezésében a fantasyt stílusként határozza meg, amely Morris, Dunsany, Burroughs, Eddison, Lovecraft, Howard és Tolkien munkássága hatására fejlődött stílusirányzattá. A fogalom negyedik meghatározása szerint műfaj, melynek több szubzsánerét különböztethetjük meg. Utóbbi felfogás hatására beszélhetünk zsánerirodalomról, illetve zsánerfantasyról.⁷

A fantasy legfőbb vonulatai

A fantasy műfaján belül is rengeteg szubzsánert különböztetünk meg, s ezeket az egyes szakirodalmak eltérően mutatják be. Mi elsőrendűen négy fő alműfajról, a hard-, a high-, a dark- és az alternatív történelmi fantasyről teszünk említést, melyeket Hegedűs Orsolya munkája⁸ alapján dolgozunk ki. Ezen a négy markáns szubzsáneren túl azonban még számos kisebb alműfajt tudunk megkülönböztetni, melyekről a következő fejezetben esik majd szó. Mindenekelőtt fel kell vázolnunk Farah Mendlesohn merőben más alapokon álló koncepcióját is, melyről ugyancsak Hegedűs tesz említést.

Mendlesohn négy alapkategóriát különböztet meg: a *portál-keresés (portal quest)*, az *immerzív (immersive)*, a *betolakodó (intrusive)*, illetve a *határhelyzetű (liminal) fantasyt*. A portál-keresésben egy mágikus átjáró a kulcs a varázsvilágba, a betolakodó fantasyben a fantasztikum betolakszik a fikció terébe, a határhelyzetű fantasyben a mágia végig a szemünk sarkában lebeg, míg az immerzív fantasyben teljesen körülvessz minket a másik univerzum.⁹

Hard fantasy

A hard science fictionből eredeztethető, melytől a következőkben tér el: a hard SF a tudományra alapoz, spekulációt és technológiát vegyít, míg a hard fantasy olyan világokat teremt, melyekben a természeti törvények érvényesülnek, ahol fantasztikus karakterek jelennek meg (sárkányok, tündérek stb.), s mely univerzumok léte és eredete részletesen kifejtésre kerül. A magyar hard fantasy értelmezésé-

vel leginkább az angol sword and sorcery (kard és varázslat vagy kard és boszorkányság) kifejezés esik egybe, amit egyébként szintén a fantasy szubzsánerei közé sorolnak. Az elnevezés Fritz Lieberhez köthető, aki saját szövegeit próbálta ezáltal elkülöníteni az addig meglévő szubzsánerektől. A sword and sorcery esetében a cselekmény lineárisan bontakozik ki, kerek történetet kapunk, mely akciójelenetekkel és izgalmas kalandokkal dúsított. Ezek a szövegek az általunk ismert világoktól eltérő, egzotikus helyszíneken játszódnak, ahol a technológia kezdetleges, így a szereplők szemtől szembe mérik össze erejüket. Stableford „fantasy-szótára”¹⁰ szerint a sword and sorcery a heroikus fantasy egyik válfajaként volt ismeretes; az almúfaj elsődleges modelljei a Robert E. Howard-féle Conan történetek. A Hegedűs által használt hard fantasy fő ismertetőjegye, hogy a hősök fizikai erejük által érik el céljaikat, legtöbbször ellenségük elpusztítása révén, míg az angolszász értelmezésből hiányzik a mágia minden formája.

High fantasy

Ahogy Hegedűs fogalmaz: „...ez a szubzsáner a fantasy lelke”¹¹. A high fantasy művekben a téma a Jó és a Gonosz örök harca, mindez epikus történetbe foglalva, telis-tele mágiával. Előfordul, hogy az epikus vagy a heroikus fantasyvel azonosítják – ezekről később teszünk említést. Helyszínei részletgazdag világok, melyek saját kultúrával, történelemmel rendelkeznek. Több esetben a történetek hőse maga a világ. Nyelvhasználatukban ezek a művek kiemelkednek irodalmiságukkal – a helyszín kidolgozottsága mellett egyaránt nagy hangsúly kerül az igényes nyelvre is. Tipikus példája Tolkien életműve. A Gyűrűk Ura című trilógiát kánonalkotó műként kezeljük, ugyanis hozzájárult egy azóta már elterjedt és népszerű írásmód kialakulásához; a kultúra több területén gyakorolt hatást különböző szövegekre.¹²

A high fantasy regények további jellemző hatása, hogy nagy terjedelemben íródnak, gyakorta többkötetes sorozattá nővik ki magukat. Ha a közönség vevő a további történetekre, érkeznek a továbbítások (sequel trilógy), az előzmények (prequel trilógy), illetve a párhuzamos történetek (sidebar trilógy).

Dark fantasy

A szubzsáner megalkotását a korban viszonylag ismeretlen író, Francis Stevens nevéhez kötjük. Az ő művei később feltehetően nagy hatással bírtak Lovecraft és Abraham Merrit írói tevékenységére. Lovecraft nyíltan vállalta rajongását Stevens szövegei iránt – az ő cselekményszövési technikáját később továbbfejlesztve alakította ki sajátját.

H. P. Lovecraftet három műfaj is „meghatározó előképeként” tartja számon. Mindenekelőtt horror-íróként van elkönyvelve a köztudat-

10 STABLEFORD Brian, *Historical Dictionary of Fantasy Literature* (*Historical Dictionaries of Literature and the Arts*, No. 5), The Scarecrow Press Inc., Lanham – Maryland – Toronto – Oxford, 2005 – online elérhető: <http://chapters.scarecrowpress.com/08/108/0810849445ch1.pdf>

11 HEGEDŰS, I. m., 48.

12 STEMLER Miklós, *A világteremtés poétikája*, Prae 2003/1, 5.

13 KISANTAL Tamás, *Fantasztkum, horror és töredékesség H. P. Lovecraft szövegeiben*, Prae 2003/1, 14.

14 Az alternatív történelmi fantasy az alternatív történelmi regényből nőtte ki magát, melynek szlovákiai magyar kutatója Baka L. Patrik. Vonatkozó írását lásd: BAKA L. Patrik, *Mi lett volna, ha. Magyar földön Afrikában...*, Partitúra, 2014/1, 101–127.

15 *A fantasy feltérképezése* = <http://sfmag.hu/2014/05/07/a-fantasy-felterkepezese-1-resz/>

16 KORNIA Zsolt, *A képzelet egy másik világa. Amit a fantasyról tudni illik*, Metamorf 3, Váci Mihály Megyei és Városi Művelődési Központ, Nyíregyháza, 1988, 14–18.

ban, azonban magáénak vallja az író a science fiction is, mivel Lovecraft publikált a korai tudományos-fantasztkum folyóiratokban, de sokan tartják őt számon a fantasy, azon belül pedig a dark fantasy egyik őseként is, főként a *Cthulhu*-novellák és kisregényei révén.¹³

Dark fantasy alatt a legtöbb esetben horror-elemekkel operáló fantasy történetet értünk. Szereplői legtöbbször szörnyek, vámpírok vagy vérfarkasok, melyek szimpatikus jegyekkel felruházva akár a történetek főszereplői is lehetnek. A műveket a sötét tónusok, komor hangulat uralja. Olyan világban játszódnak, melyben a mágia jelen van ugyan, de annak létrehozásához sötét rítusokra van szükség.

Alternatív történelmi fantasy

Az alternatív történelmi fantasy¹⁴ a „Mi lett volna, ha?” kérdésre ad választ, s egy olyan történelmi témát dolgoz fel, melyben töréspontokat felállítva írja át a múltat, ahol a történelem másként alakul, mint ahogy azt mi ismerjük. Az irányzat főként a sci-fi írók körében kedvelt, azonban a fantasy irodalomhoz közelebb álló szerzők is előszeretettel nyúlnak a mágiához, hogy segítségével megváltoztassák a régmúlt események kimenetelét.

A fantasy további szubzsánerei

Jelen fejezetben röviden tárgyalnánk a fantasy további alműfajait, melyek részletesebb jellemzésével Dr. Galuska László Pál *Tipológia fantastica (A fantasztkum irodalom tipológiájáról és műfajelméleteiből)* c. tanulmánya foglalkozik. Galuska „útjelzőnek” tartja munkáját, ami akár Ariadné fonala a labirintusban, úgy vezeti és segíti az olvasót. A kutatás során továbbá felhasználtuk Stableford fantasyról írt meghatározó szótárát is, az SF-mag online-on közölt tipologizálást,¹⁵ valamint Kornia Zsolt *A képzelet egy másik világa. Amit a fantasyról tudni illik* című írását is.¹⁶ Következzenek hát az alműfajok:

- **Bangsonian fantasy:** A megnevezés John Kendrick Bangs nevéhez vezethető vissza, és olyan műveket jelöl, melyben híres személyiségek kerülnek kapcsolatba a mágiával (Dante Alighieri: *Isteni színjáték*).
- **Domestic fantasy** („házasított” vagy „mesésített” fantasy): Az elnevezés Peter Hunttól származik, aki a Grimm-testvérek által összegyűjtött mesegyűjteménye (*Children’s and Household Tales*) után nevezte meg így a csoportot. (Robert Irwin: *Satan Wants Me*)
- **Dream fantasy** (Álom-fantasy): Itt a hős álmában kerül át egy mágikus világba, melynek valóságát az író végig lebegtetve hagyja. (J. M. Barrie: *Pán Péter*)
- **Epic fantasy** (Épikus fantasy): A High fantasy korai variánsának tekinthető, áleposzok, álmitoszok tartoznak ide. A hagyományos eposzok sajátosságaira épül. (G. R. R. Martin: *A tűz és jég dala*-ciklus)

- **Fantasy new wave:** Hátat fordítva a megszokott sémának, keresztüllépve az elkoptott kliséken újítja meg a fantasy műfaját. Nem teszi meg a happy endet kötelező végkicsengéssé, s nem kategorizálja be egyértelműen a szereplőket a jó és a rossz karakterek közé. (Philip K. Dick: *Ubik*)
- **Faustian fantasy** (Fausti fantasy): Az elnevezés Brian Stablefordtól származik és ironikus Faust-történetet jelent – szerződés-kötés a gonosszal (Jacques Cazotte: *A szerelmes ördög*).
- **Gothic fantasy** (Gótikus fantasy): A XVIII. század második felében vált ismertté az angolszász irodalomban. Tipikusan horror-jellegű történetekről van szó, melyeknek általában zord, gótikus terek adnak helyszínt. A horrortól eltér pozitív végkicsengéssel (Bram Stoker: *Drakula*). Az irányzatnak több alcsoportja ismert:
  - ❖ Humorous ghost stories (Tréfás kísértethistóriák)
  - ❖ Moral fantasy (Morális/Erkölcsei fantasy) történetek
  - ❖ Comic fantasy
- **Ghost stories** (Kísértet fantasy): Főként gyermek- és ifjúsági alkotások születnek ebben az alműfajban, melyben a kísértet javarészt jámbor, kedves karakterként van jelen. (Penelope Lively: *Thomas Kempe kísértete*)
- **Heroic fantasy** (Heroikus / Hősi fantasy): A Kard & Boszorkányság „magasabb”, kevésbé kommersziális műfaji megjelöléseként alakult ki (J. R. R. Tolkien: *A Gyűrűk Ura*). A heroikus fantasyból eredeztetünk több, később alakult, majd elkülönült irányzatot, úgymint:
  - ❖ High fantasy („Magas” vagy „Csodás” fantasy)
  - ❖ Quest fantasy (Utaztató fantasy)
  - ❖ Epic fantasy (Epikus fantasy)
- **Historical fantasy** (Történelmi fantasy): A történelmi regényt keveri a fantasyvel. Galuska nézetei szerint a történelmi regények pont a fikciótól válnak különlegessé, hiszen a görög mitoszokat feldolgozó drámákban is a fikció vonzotta a közönséget, nem pedig a már ismert mitológiai történet végkicsengése (Moskát Anita: *Bábel fia*). A történelmi fantasy több altípusból is keletkezhetett:
  - ❖ Celtic fantasy (Kelta fantasy) és az Arthurian fantasy (Arturiánus fantasy)
  - ❖ Secret History (Titkos történelem)
  - ❖ Prehistoric Fantasy (Prehisztorikus/Történelem előtti fantasy)
  - ❖ Atlantean fantasy (Atlantiszi [atlantiánus] fantasy)
  - ❖ Biblical Fantasy (Biblikus fantasy)
  - ❖ Political fantasy (Politikai fantasy)
  - ❖ Timeslip (Időtörés, Időcsúszás, Utazás korokon át)
  - ❖ Far-futuristic fantasy (Jövőbeli fantasy)
- **Low fantasy** („Alacsony” v. „Hétköznapi” fantasy): Ez a típus az előző szubzsáner ellenpólusának tekinthető, hasonlóképp bonyolult, s a teoretikusok számára sem egyértelműen meghatározható típus, melyet többféleképpen magyarázhatunk. Az alacsony fantasy nagyjából megfeleltethető Farah Mendlesohn egyik kategóriájának, az intrusive (betolakodó) fantasynek. Stableford szerint viszont két alműfajra oszthatjuk az alacsony fantasyt: intrusive (betolakodó) és immersive (bemerülő) fantasy. A Stableford által alacsony fantasynek tekintett irányzatot Farah Mendlesohn küszöb (liminal) fantasyként tartja számon, de a meghatározás alapján mégsem szinonimáról van szó, mint inkább egy harmadik alkategóriáról.
- **Occult fantasy** (Okkult fantasy): Az okkult vagy rejtett fantasy fő tárgya az elrejtett tudás, amit a hős vagy felfedni kíván, vagy pedig visszanyerni. Középkori / kvázi-

Vigyázat! Hull a vakolat, emléktábla leleplezése Sepsiszentgyörgyön, 2015 (fotó - MAGMA, Sepsiszentgyörgy)

középkori áltudományokra építkezik (Rózsakeresztesség, kabbala, stb.). A később kialakuló gótikus és faustianus fantasy egyik forrása (Ransom Riggs: *Vándorsólyom kísaszony különleges gyermekei*).

- **Paranormal romance:** A dark fantasy ellentéte, a művek univerzuma mentes minden varázslattól, a benne szereplő karakterek viszont fantasztikus erőkkel bírnak (Stephanie Meyer: *Twilight*).
- **Phantastic:** A megnevezés az öntörvényű, tiszta fantáziát takarja, mely művek túlnőnek a fantasy mesterséges műfaji keretein. Ide sorolandók Borges novellái.
- **Planetary romance / Science fantasy:** A mű tematikus szempontból fantasy, díszleteiben azonban a tudományosan megalapozatlan science fiction köszön vissza (*Star Wars*-sorozatok).
- **Portal fantasy** (Átjárós vagy portál-fantasy): Ezekben a történetekben egy mágikus átjáró – folyosó, tükör, alagút, szekrény, stb. – segítségével lehet átjutni a mi világunkból a varázslattal teli világba (C. S. Lewis: *Narnia krónikái*).
- **Posthumous fantasy** (Túlvilági fantasy): Vagy a halott hős kalandjai egy másik világban, vagy a túlvilágról visszatért hős / kísértet kalandjai a mi világunkban (Selma Lagerlöf: *A halál kocsisa*).
- **Quest Fantasy** (Utaztató fantasy): Az utaztató fantasy a magas (high) fantasy „igénytelenebb” változata, melyből hiányzik a karakterek részletes megformáltsága, az indítékok megokoltsága (Lin Carter: *A Fekete Csillag*).
- **Slipstream:** A posztmodern, zsánereken túli, de zsánerelemeket felhasználó irodalmi művek tartoznak ide (Christopher Priest: *A tökéletes trükk*).

- **Sports fantasy** (Sport-fantasy): Az ilyen típusú történetekben nagy jelentőséggel bír a sport – általában egy mágikus sportról van szó, melynek szabályait az író részletesen megadja –, mely keveredik a fantasy elemeivel (J. K. Rowling *Harry Potter*-ében a kviddics).
- **Steampunk fantasy**: A steampunk fantasy¹⁷ olyan alternatív történelmi fantasy, melyben a felturbózott viktoriánus-kori divat, mentalitás és technológiája köszön vissza (William Gibson: *A gépezet*).
- **Theriomorphic fantasy** (Állatalakos fantasy): Fantasy, melyben az emberek állatokká, állatok emberekké alakulnak (Selma Lagerlöf: *Niels Holgersson*).
- **Urban fantasy** (Urbánus [Nagyvárosi] fantasy): Urban fantasy alatt olyan regényt értünk, ami a modern helyszíneket keveri a fantasy elemeivel. Vita tárgya, hogy szükséges-e a kategóriához, hogy a mű nagyvárosban játszódjék, a meghatározó azonban inkább az, hogy a helyszín modernkori, napjainkbeli legyen. Az urban fantasy elemi hozzátartozója egy párhuzamos világ is, ami természetfeletti erejének mivoltából a valós világra fenyegetést jelent (China Miéville: *Kraken*).

17 Szlovákiai magyar viszonylatban az almfajt Baka L. Patrik kutatja; *Teljes gözzel* című tudományos munkáját lásd: BAKA L. Patrik, *Teljes gözzel. Steampunk kalauz*, Partitúra, 2015/1, 57–91.

18 MOSKÁT ANITA, *A Bábel fiai születéséről* = <http://gabosff.blog.hu>

Fejezetünkben a fantasy legismertebb alműfajait igyekeztünk összefoglalni. A feladat izgalmas, de egyszersmind hatalmas is. A feltérképezés kezdetén vagyunk: a fantázia birodalma végtelen körülöttünk, s határai egyre tovább tágulnak. Amit eddig leírtunk, még csak ízelítő, nagyon egyszerű útjelző a kíváncsi vándorok és kutatók számára, akik nyomunkba lépnek.

Világ- és karakterépítés, narráció, nyelviség, autoreferencialitás Moskát Anita regényeiben

„Az Ószövetségben az egész toronyépítés néhány mondat, mintha széljegyzet lenne egy margón: elhatározzák, és építik, és lőn, zúrza-var. Megörültem ennek a szűkszavúságnak, mert kellően nagy szabadságot jelentett, mégis számolhattam az olvasó tudásával, hisz Bábelt mindenki ismeri, így azelőtt jelképpé válik, hogy egy sort is leírtam volna.”¹⁸

A regény kritikai visszhangja nagyot csengett a magyar olvasói közegekben, az online kritikai felületek szinte egytől egyig foglalkoztak a szöveggel. A *Próza Nostra*, a *Litera*, a *Mandiner* és az *SfMag* is igen elismerően nyilatkozott az eredményről, s egyik sem állta meg nem megemlíteni, hogy első kötetes szerzőről van szó.

Moskát Anita mindkét regényénél csínján bánik a fantasy elemeivel, próbálja a valóság talaján tartani a történeteket, némi mágiával reptetve meg azokat.

Lőrinczy Judit elmondása szerint a *Bábel fiai* kilóg a hazai fantasy termésből, mely jellemzően romantikus-fantasztikus ifjúsági irodalmi vagy a kötött világra íródó, s olykor szerepjátékokhoz kapcsolódik. A

19 Vö. LÖRINCZY Judit, *Moskát Anita: Babel fiaí* = <http://sfmag.hu/2014/04/23/moskat-anita-babel-fiai/>

20 „The »portal fantasy«, where somebody walks through a magical door...”, *Walk through this portal with me* = <http://io9.gizmodo.com/5683053/walk-through-this-portal-with-me-into-another-world>

21 A szerző szabad fordítása. Az eredeti szöveget lásd itt: *What is portal fantasy* = <http://best-fantasybooks.com/portal-fantasy.html> (VB)

22 Kis Ervin, *Noé kiszáll a bárkából*, Magvető Könyvkiadó, 1980.

sémától való elrugaszkodást eddig az urbánus fantasyk jelentették, azonban a *Babel fiaí* témáját tekintve is más.¹⁹

Az imént említett portálokból több is hivatkozik a regényre „portál fantasy-ként”, s bár fentebb már említést tettünk erről a szubzsánerről is, a következőkben a fantasy ezen alműfajának jelentését próbáljuk meg részletesebben felfejteni. A portal fantasy lényege, hogy a hősök egy mágikus portálon (ajtón, alagúton, szekrényen, stb.) keresztül jutnak át a mi világunkból egy varázslattal fűszerezett univerzumba, melyet az írói fantázia szül.²⁰ A két világ bár elkülönül egymástól, a köztük való átjárás lehetséges. Ahogy a nevében is szerepel, a szubzsáner elsődleges világépítési eszközei a portálok, amik segítségével létrejön az átjárás. Ez az alműfaj az ellentétekre épül: míg a mi világunk varázslattól mentes, a másik világ a mágjával különbözik tőle. Főként a gyermek- és ifjúsági irodalomban kedvelt a fantasy ezen alműfaja. A varázsvilágba vezető portálok megjelennek Baum *Oz-sorozatában* (tornádó), C. S. Lewis *Narnia Krónikáiban* (ruhásszekrény), Gaiman *Coraline-jában* (ajtó és a mögötte lévő alagút) és *Csillagporában* (Babilon gyertya), Lewis Carroll *Alice Csodaországában* (A Nyúl ürege, a tükör), Ende *Végtelen történetében* (Barnabás könyve) vagy Rowling *Harry Potter*-ében (A King's Cross pályaudvar fala) is.

A főhős karaktere mindig kidolgozott, az olvasó könnyen azonosul vele, azonban sok esetben épp emiatt a mellékszereplők kevésbé kimunkáltak.

A cselekmény legtöbbször lineárisan halad, a történet elején kitűzött cél végig ott lebeg a főszereplő szeme előtt, s minden cselekedete ennek elérésére irányul. Sok esetben, miután a főszereplő rátalál a portálra, átjut a másik világba, ahol hőssé válik, végül mégis visszatér saját hazájába.²¹ Az irányzat leírása teljesen megfeleltethető a *Babel fiaí*nak, a regény azonban túlmutat a hagyományos értelemben vett portál fantasy-n, nyelvi gazdagságából adódóan megközelíthetjük a szépirodalom felől, valamint tekinthetünk rá fejlődésregényként is (Arzén).

Harmadrészt kezelhetjük a szöveget történelmi fantasyként, hiszen, ha visszaemlékezünk, fentebb már említettük ezt az alműfajt, melynek egyik ága a biblikus fantasy. Utóbbi lényege, hogy egy ismert bibliai történetet új szempontból közelít meg. Biblikus fantasynek tekinthető például Kis Ervin *Noé kiszáll a bárkából*²² című regénye is.

Láthatjuk, milyen nehéz a rengeteg alműfaj közül kiválasztani egyet, amelybe besorolható a Moskát-szöveg. Azonban a tanulmányok olvasása után azt tapasztaljuk, hogy nem szükséges csupán egy szubzsánerbe betagozni azt, hiszen minél több szubzsáner felől tudjuk megközelíteni a textust, annál összetettebb alkotással van dolgunk.

A regény központi témája a vallás – mint a hatalom megtartásának fő eszköze –, az emberi hiszékenység és elvakultság, önzés és egoizmus.

A kötetborító is nagy gonddal megtervezett, a Próza Nostra kritikusi külön kiemelik a külcsín pozitívumait is: „A borítókép gomolygó füstje, a háttérben felsejlő, építmény teteje, a sötét tónusok elő-

revetítik a könyv varázsát, hangulatát és atmoszféráját. A bodorodó dohányfüst ködbe burkolja az egymásba fonódó két történet szálat, ezzel meghökkentő, elborult és torz történethálót sző az olvasó köré. A körülölelt történetfogyasztó a történet olvasása során egyetlen egyszer sem tudja megtörni a delejt, a *Bábel fiai* pedig biztatja, fogyasszon még többet az általa előidézett kábultságból.²³

Ha gyérével is, akadnak olyanok, akik nem tudták magukba szívni a füstös történetet, a kivitelezés minőségét azonban még ők is határozottan elismerik: „Ami borzasztóan nem való nekem, az a regény fantasztikuma. A szerző a valóságot és a fantasztikumot (elenyésző sci-fi és többségében természetfölötti számomra nagyon furcsa keverékét) egymásra maszatozza, és az eredmény egy kétségtelenül érdekes akvarell lesz, amit nem vitatok, hogy tulajdonképpen szép (irodalom), csak hát én elsősorban nem a szépségért olvasom a fantasztikumot... Összességében egy nagyon fegyelmezett munka a *Bábel fiai*. Álmodtam is ezzel kapcsolatban: azt vizionáltam, hogy ezután minden hazai elsőkönyves fantasztikus író legalább így lesz megszerkesztve.²⁴ A szerző valószínűleg arra próbált rámutatni ebben az online felületen olvasható kritikájában, hogy Moskát Anita mindamellett, hogy harmonikusan vegyíti a valós és fantasy-elemeket – amiből egy igen színes történet alakul ki –, még nyelvhasználatában is odafigyel az igényességre. A kritikára Moskát Anita regényhősének, Dávidnak a gondolataival reagálnánk:

„Az összes színt felhasználja majd, katyvaszt ken belőlük, és nem érdekli majd, mit látnak benne a többiek, kalapot vagy kigyót, amely lenyelte az elefántot.” (BF: 273.)²⁵

A *Bábel fiai* története a címadó városból indul, ahol a munkások épp a bibliai Bábel torony újraépítésén dolgoznak. Az ezt megelőző bibliai történet mindenki számára ismerős: Noé leszármazottai Sineár földjén telepedtek le, és egy évig érő torony építésébe kezdtek. Istennek nem tetszett az emberek becsvágya, így összekeverte a nyelvüket, hogy ne tudják befejezni a tornyot.²⁶ Innen túl a Biblia hallgat, Moskát Anita pedig úgy döntött, kitölti a hézagokat, s kerekké teszi a történetet.

Bábel városa teszi ki a regény mágikus helyszínét, azonban a mágia ebben a világban éppúgy, mint a *Horgonyhelyben*, korlátozott, helyhez kötött. A hely, amit körülleg a varázslat, maga a torony. A bibliai történetből eltérően Moskát sokkal nagyobb szerepet oszt az építményre, mint az isteni szintekre való feljutás, itt ugyanis a torony bonyodalomszervező erejű, kommunikációra, védekező mechanizmusra képes. Ez utóbbi a nyelvek összekeverésében nyilvánul meg, a torony ugyanis érzi, ha bántani akarják. A bűnöst „nyelvdémon” szállja meg, a bábeli hit szerint pedig az ilyen embert halál illeti. A torony mágikus erejéből kifolyólag központi szereppel bír, a hívek bálványozzák, szorgosan építik, hitük szerint ugyanis, ha a kupola is felkerül, istenük meglátogatja őket, s megdicsőülést hoz

23 *Kocogtatni a hatalom üvegablakán (Moskát Anita – Bábel fiai)* = <http://www.prozanosztra.com/iras/kocogtatni-hatalom-uevegablakat-moskat-anita-babel-fiai>

24 *Maszatolt fantasztikum* = http://www.moszat.eu/Moskat_Anita_Babel_fiai

25 A szövegben megjelenő, eltérő tördelésű szakaszok mindegyike Moskát Anita regényeiből származik, a zárójelben szereplő oldalszámok pedig a első és második lábjegyzetben jelzett kiadásokra vonatkoznak. A *Bábel fiai* a BF, a *Horgonyhelyet* pedig a HH rövidítések jelölik (VB).

26 Mózes első könyve – *A teremtésről* – 10. fejezetét lásd itt: <http://biblia.hit.hu/bible/21/GEN/10/10#v10>

27 Lásd: *Moskát Anita: Babel fiai* = <http://konyvvizsgalok.blogspot.sk/2014/08/moskat-anita-babel-fiai.html>

majd mindnyájukra. Hogy Babel tornya stabilan álljon, a követők stabil hitét és vért, áldozatokat követel, hogy falai erősen kössenek. Így az emberek testrészeikkel, érzékszerveiket adakoznak a toronynak hitük bizonyításaként.

Dávid olyan munkásokat látott maga előtt, akik a lukacsos falat foltozgatják: sarat, kavicsokat és vért maszatolnak a résekbe, hogy elfedjék a hibákat. (BF: 177.)

A regényből kiderül, hogy az emberek ősei Babelből származnak, miután azonban Isten összekeverte azok nyelvét, szétszéledtek, s legtöbbjüknek sikerült alagutakat találniuk, melyek egy mágiikus toronytól mentes, unalmas hétköznapi világba vezettek. Akik viszont Babelben maradtak, folytatták a nomád életvitelt a sivatagban, s úgy tudták – a torony sugallatára –, hogy négyheti járáson túl nincs már semmi, így önszántukból telepedtek le Babel közelében.

Azon túl, hogy a regényben a varázslás korlátozott, az emberek ki vannak szolgáltatva a mágiának, amely kivétel nélkül negatív szereppel bír. A torony erejét nem lehet meguralni, csak a saját érdekei szerint cselekszik, elvárja az alázatot. Mondhatni, a regényben szereplő építmény, mely az Isten kedvében járás céljából készül, maga viselkedik istenként, magasba törő falai ellenére alvilági mélységekhez hasonló aljasság járja át repedéseit. „Az egyetlen, ami számít, a torony. A megdicsőülés, ami elkészültekor mindazokra vár, akik vérüket, testrészüket, látásukat áldozták érte, vagy »csupán« félholtra dolgozták magukat az építésén. A népnek hit kell, cél kell – ezt ismeri fel a próféta...”²⁷

Nem kerülhető meg a tudomány-áltudomány kérdésköre sem; vizsgáljuk meg ezt is előbb a *Babel fiai*n.

Vegyük csak a beszivárgó tárgyakat! Mind azt hiszik, hogy Léonar Château csodákat tett, pedig csak megértette a világ működését. A bábeliek nem értik. Nekik a rejtély, amely összefogja a téglát, nem malter, hanem Isten. (BF: 252.)

A bábeli lakosok, illetve az abból a világból származó emberek vallását egy bizonyos Léonard Château alakította ki, aki „beszivárgóból” – a mi világunkból származó ember – lett „prófétává”, fő életcéljául a torony újjáépítését tűzte ki, magáról pedig elhitette, hogy Isten embere. Népe tudatlan volt, minden tudományos eszközt varázslatnak hittek, pisztolyt, dinamitot, különböző vegyszereket használt fel a helyiek megfélemlítésére. Léonard egyértelműen a tudomány embereként testesül meg a regényben, azt használja a mágia mímelésére, önös céljait tartja szem előtt, a hatalomvágy körébe zárja önmagát. A bábeli lakosok számára új vallást alakít ki, melyben kövekhez imádkoznak – hitük szerint Isten a kőben van –, és Leonard Cohen átírt Hallelujah-ját kántálják, új hagyományokat, szöfordulatoakat teremtenek – pl. „*A toronyra!*”). Régi vallásukat, mely a kereszténység volt, babonának titulálja, aki pedig továbbra is a keresztény vallás követője marad, eretneknek kiállítja ki, s halállal sújtja.

Arzén a fogadószoba közepén letérdelt. Nem tudta, hogyan kellene csinálnia. Kezei reszketve találták egymást, ujjai összefonódtak. Anyja imádkozott így és az eretnekek. Az igazhitűek imája a kő volt, ha vezekelni akartak, vagy kérni az Úrtól, imacsákányt ragadtak, téglát hordtak, így dicsőítették. A szavak üresek, tettek számítanak. Ezt tanította Léonard. (BF: 165.)

28 VÉGH Dániel, *A magyar fantasy-irodalomról*, <http://www.holmi.org/2007/09/vegh-daniel-a-magyar-fantasy-irodalomrol-jegyzetek>

A narrátor az olvasót is tudatlanságban tartja mindaddig, míg a szereplők maguktól rá nem jönnek az igazságra. A vassárányra egészen másképp asszociálunk, amíg Lívi el nem magyarázza Arzénnek, mire is szolgálnak apja Istentől eredeztetett holmijai.

Château a fegyelmet korbácsolással (Törvény) és pisztolyával (Vassárány) vívta ki, tudatlan feleségét hasonlóképp használta, mint tárgyait. Fiait (Sámsont, Bór és Arzén) állandóan fenyegette és büntette, később Sámsont és Bórt megölte, Arzént pedig utódjául választotta, halála után szellemként költözött vissza a fia kezére varrott szájtetoválásba, s Hermon néven próbálta vezetni tovább fia kezét.

Arzén hiszékeny, cselekvésképtelen, apakomplexusokkal küzdő, azonban fejlődésre képes jellem, apja halála után képtelen átvenni az irányítást Babelben – tragédiájának okozója a félrebicsaklott apa-fiú kapcsolat. Bábként irányítja őt apja szelleme, s csupán a szerelem képes kihúzni őt reményvesztettségéből.

Arzén jellemének fejlődése az igazság felismerésében rejlik. Miután megkérdőjeleződik apja igaza, önmagába s Istenbe vetett hite felerősödik, és anyja vallását kezdi átvenni:

„Milyen lehet Isten igazi arca? Kóorra, kőszája és kőszíve van?” (BF: 222.)

Arzén karakterének jellemzését tökéletesen lefedi Végh Dániel gondolata, miszerint „a jelentős fantasy-hős elidegenedett és magányos individuum, még akkor is, ha csapatban dolgozik; nem motivált a kalandban, és szerelme tragikus véget ér (a szeretett személy leggyakrabban árulónak bizonyul vagy meghal).”²⁸

Dávid, a Magyarországon élő fiatal férfi festőként tengeti minden napjait, megmagyarázhatatlan okok miatt keveredik bele a bonyodalmakban, miután a torony elveszi látását és magához csalogatja.

Dávidot ugyanúgy önös érdekei vezérik, mint a megboldogult Léonardot, ez a jegy teszi őket a toronyhoz hasonlatossá, ellenben amíg Dávidról tudjuk, hogy kiválasztott, s a torony hívja őt, ez Léonardról nem derül ki, így fennáll a lehetősége annak, hogy a próféta csupán szélhámos, aki meglátta a torony adta lehetőséget, hogy hatalomra jusson.

Hét-nyolcemeleynyi csont maradt belőle, tetején hasadék tátongott, mintha villám mart volna bele. Körülötte törmelék: szilánkosra repedt faldarabok, egymásra halmozott toronymorzsák kőből és néhai palaburkolatból. A kupac tetején egy félarcú nőszobor egyetlen karjával az égre mutatott. (BF: 34.)

29 Lásd: *Moskát Anita: Bábel fiai* = <http://konyvvizsgalok.blogspot.sk/2014/08/moskat-anita-babel-fiai.html>

30 LŐRINCZY, I. m.

Léonard az egyik jelenetben Mózeshez teszi magát hasonlatossá, amiből azt következik, hogy ő maga is elhiszi szerepe fontosságát: Isten szolgájaként vezeti népét egy elképzelt Kánaánba.

Olyan vagyok, mint Mózes. Persze nem csak Kánaán miatt, én Egyiptom helyett a sötétségből vezettem ki a népet. (BF: 127.)

A Könyvvizsgálók kritikusai szintén elgondolkodnak a kérdésem, vajon „létezik-e az isteni erő, ami áthatja a torony minden porcikáját, amitől ez a kőhalom élő, lélegző, önálló akarattal bíró lényvé lényegül át, vagy csupán a vakhit láttatja ezt a nagysága előtt áldozókkal? Vajon az isteni akarat alakítja a hitünket, vagy mi alakítjuk Istenet?”²⁹ Ez esetben a válasz egyértelmű, hiszen Dávid útját a látása elvesztése után mindvégig a torony irányítja, az álmai értelmet kapnak a nővére, Lívi kiegészítései révén, aki kislánykorában szintén megtalálta az átjárót, de szülei nem hittek neki, s elmeógyógyintézetbe zárták. Dávid jellemváltozását tekintve Arzén ellenpólusának feleltethető meg, az ő személyisége ugyanis torzul a regény során, egyre önzőbbé és megszállottabbá válik, semmi sem számít neki, csak az, hogy visszakapja látását. A könyv talán egyik legjobban megkomponált részének tekinthető az a jelenet, melynek során kitör a lázadás, s azt végig Dávid szemén keresztül látjuk.

Odakint dörgött az ég, de eső helyett kőszilánkok záporoztak. Fájtak a hangok. Mintha fogorvosi fúrók százával esnének neki a falaknak és az ő agyának egyszerre. Fülére szorította a kezét. Valami zörgött, mint a radiátoron szánkázó fémkanál. Indulnia kellett, mielőtt maga alá temeti a kő, de akárhányszor elszánta magát, hogy rohanjon, új, még élesebb zajok kínozták. Mintha kréta csikorogna a táblán. [...] *Egy. / Sikolyok metszették a levegőt, a torony zúgott körülötte. / Kettő. / Törmelék csikorgott a saruja alatt. / Három. Hol a lépcső? Hol van?* (HH: 304–5.)

Az aggódó nővér, Lívi, aki foglalkozását tekintve tanárnő, a regényben a szerelmi szál karaktereként kap szerepet, s ennek köszönhetően válik Arzén jellemfejlődésének kulcsfigurájává, hiszen, ahogy az elcsépelet mondás is tartja: „a szerelem mindent legyőz”. Érdekes, hogy bár Dávid miatt utazik vissza Bábelbe, mégis Arzént segíti útja során, s annyira megtetszik neki a bábeli élet, hogy nem is kíván hazamenni. A lehetőség, hogy esetleg szerelmét vigye magával az elmaradott, nyomorgó városból a nyüzsgő Budapestre, fel sem merül benne. Moskát Anita ezzel vajon burkolt ítéletet mond-e, hogy Budapestnél még Bábel is jobb? A labdát feldobtuk, ki-ki válaszolja meg maga a kérdést.

Lőrinczy Judit szerint a regény hangulata olyannyira erős, hogy szinte érezni az illatokat és a szagokat, mintha csak egy 4D-s mozi-film peregne színesen a szemünk előtt.³⁰

A határok nagy jelentőséggel bírnak mind a *Bábel fiai*ban, mind pedig a *Horgonyhely*ben. Mindkét esetben a mágiához köthetők, élesen körvonalazhatóak, ám a *Bábel fiai*ban a vallás és az emberi hiszé-

kenység felülírja a kíváncsiságot, míg a *Horgonyhely*ben minduntalan feszegetik azokat, próbálják megtalálni a kulcsot a mágiához, követelni *tőle* és alkudni *vele*. Fontos megemlíteni, hogy a hely, ahonnan a mágia fakad, mindkét esetben isteni szereppel bír, követőket tart számon, s jellegéből kifolyólag fölérendeltként jelenik meg az emberek viszonylatában. A *Horgonyhely* gumója esetében szintén nagy jelentőséggel bír a vér, az áldozatok, mivelhogy a lény emberi holttestekkel táplálkozik.

A gumó körül holttestek heverték, mint egy tömegsírbán. Némelyikük gyomra felpuffadt a gázoktól, mások arcáról mállott a hús. Bogarak szaladtak végig fogukon vagy hajuk füerdejében. Legyek tolongtak pucér combjukon, hogy petézőhelyet keressenek. A tucatnyi test összegabalyodott, elsorvadt nemi szervük összedörzsölődött, a gumóból eredő gyökerek pedig körülszótták tagjaikat, mintha be akarnák bábozni őket. (HH: 290.)

Mindkét könyvben olvashatunk börtönjelenetről, melyben az egyik főszereplőt tartják foglyul: itt is, ott is megjelenik a fizikai kínzás, a hideg cellahelyiségek, az éhség, kosz és a reményvesztettség.

Egyik regény sem jelöl ki egyetlen főszereplőt: az olvasó több karakterrel ismerkedik meg részletesebben; elmosódik a főszereplők és mellékszereplők közötti határ.

Lars a *Horgonyhely* egyik legkomplexebb hőse, s a vele való megismerkedés az olvasót is étvágyra gerjeszti, hogy tovább falja könyvét:

A talaj lélegzett. Ha Lars lehasalt az udvaron, érezte a pórusok közül, a sárga fűcsomó közül kifújt párát. Humusz- és vasillatú lehelete volt. Eső után dohosnak és nyirkosnak tűnt, mint egy öreg párna, napsütéskor viszont ezernyi új illatot fedezett fel benne: zsenge kakukkfüvet; orrmaró füstöt, mintha a földmélyben máglya lobogna; édeskés, harapnivaló sajtot. (HH:15.)

Ahogy azt már fentebb említettük, ebben a könyvben az emberek nem olyan megalkuvók, mint a *Bábel fiaiban*: határaikat feszegetik, ellene fordulnak a mágia eredőjének, megpróbálják magukba szívni azt. S hogy miként? Földevéssel! Aki ugyanis képes arra, hogy a földet langyossá bűvölje gyomrában, annak testében szétárad a mágia, s éppúgy uralkodni tud a föld felett, ahogy a föld teszi azt vele:

Lars a talajba mártotta a kanalat, összerándult a nedves humusz szagától. Hiába várta, hogy évek alatt elmúlik az undor, még mindig hányingere támadt. Nyelt, az első falat kis híján visszajött. Öklendezett, a savas, hol keserű, hol sós íz rángatta a nyelvét. A lecsúszó darabka föld nyálkás volt, akár egy csiga. Újra kanalazott. Markába köhögött, szünetet tartott, és újra merített. (HH: 24.)

Ebben a világban viszont a mágia használatáért fizetni kell. A föld fokozatosan felemésztí azt, aki az általa felállított rendszerrel szembe fordul, és saját javára használja a varázslatot. A földvarázsló arca eltorzul, rücskös lesz, haja kihullik, bőre kérgessé válik:

Lars gyengéden megérintette Brita maszkját, aztán levette róla. A nő arca olyan volt, mint a rothadt hagyma. Haja meggyérült, bal fülkagylója letört, orra pedig félig hiányzott, mintha csücsát leharapták volna. Szeme alatt vörös, nedvedző seb nyílt. (HH: 326.)

A *Horgonyhely* egy olyan világot jelöl meg, ahol az emberek a szó fizikai értelmében nem tudnak elszakadni szülőföldjüktől: onnan körülbelül kétezer lépés távolságban képesek mozogni, másképp elered az orruk vére, szédülni kezdenek, gyomruk fáj, veséjük szúr, hajuk hullik, vért köpnek, mígnem teljesen kimerülnek és meghalnak.

Ez alól csak a várandós nők és azok képeznek kivételt, akik hajón születtek. Utóbbiak horgonyhelye a föld helyett a víz lesz: tengeren bármerre és bármeddig utazhatnak, hajójuktól azonban szintén nem távolodhatnak kétezer lépésnél tovább.

Mindenki pontosan ismerte a szülőhelyét, mindenki tudta, hol vajúdott az anyja, akkor is, ha sohasem kérdezte. Lars régen akárhányszor elhaladt saját szülőhelye mellett, egész testében bizsergett, mintha a magzatburokkal, a vérrrel és kínnal együtt ott hagyott volna valami jelet is, egyfajta lenyomatot. A horgonyhelye volt. (HH: 19.)

Az állapotos nők vándorlásukból adódóan bár némi előnyt élveznek a férfiakkal szemben, hátrányuk is származik ebből, hiszen sokszor nehéz fizikai munkára kényszerülnek, ami gyakran vezet vetelésükhöz, s ha el nem is vetélnék, sokszor szemet szűrő kiváltságuk okán válnak gyilkosság áldozatává.

A regényben a szülés és család fogalmak újraértelmeződnek. A férfiakat megrémíti feleségük áldott állapota: sokan bilincsből tartják asszonyukat a gyermek megszületésé-

A betonkönyv, objekt, 1990

ig, nehogy elvándoroljanak tőlük. Még másabb értelmezést kapnak ezen szavak az anyaházak köreiben, ahol a méhet csupán dolgozó zsáknak tekintik, s a láncra vert meztelen tenyészek termékenyítik meg a nőket. Ezeket a férfiakat gyakran éri megszegényítés, s e jele-
netekben éleződik ki leginkább a nemek közti szerepek eltolódása, pláne, ha a saját világunkban megszokottra gondolunk.

„[A] kislányok azt tanulták, hogyan bánjanak a tenyészekkel. Egy szőke mellszőrű férfival gyakorlatoztak, akinek bokáján lánc csörgött, és a hideg ellenére meztelenül nézett szembe a vihogó lányokkal. [...] pusmogva mutogattak a tenyész fonnyadt szilva puhaságú vesszőjére. (HH: 158.)

A legtöbb fórumon hozzánk hasonlóan kiemelik a mű gender jellegét. Az SF-mag rávilágít, hogy a könyvben bár sok kérdés a nemek közti ellentétre irányul, a regény kulcskérdése mégis az ember-föld viszony lesz.³¹ A Próza Nostra „gender fantasy” jelzővel illeti a könyvet, ami bár nem tolakodó módon, de mégiscsak a nemek kérdését járja körül.³² A legjobban talán úgy lehetne jellemezni a mű társadalmát, hogy számára a „terhesség eszköz, a gyerek melléktermék, az anyaság nem szívesen vállalt nyűg. A fiúgyermek koloncok, a lányok potenciálisan felsőbbrendű felnőttek, netán jövőbeli vezetők. Nincs a regényben egy egészséges szülő-gyermek kapcsolat sem.”³³ A vándorlásra főként a beltenyészet elkerülése miatt van szükség, s amíg az anyaházakban tartott tenyészek csak egyfajta „porzó szerepet” töltenek be, a nők legfőbb kiváltsága az, hogy vándorlásuk révén a szülés helyét is megválaszthatják, amivel egyszerre új horgonyhelyet hozhatnak létre maguknak.

A regényben a női nemet Vazil lánya, Helga és Odveig, Vazil kedvese képviselik. Kettejük jellege teljesen eltér: amíg a nemétől megfosztott Odveig az elfogadás és beletörődés megtestesítője, addig a tizenhárom éves Helga apja nőket khasználó életvitele okán ejteti magát teherbe. Mindezt a szabadulás céljából teszi, de egyszerre lázad is Vazil nőkről felállított ferde képe ellen.

Helga bizsergésre ébredt. Talpa és vastag harisnyás combja borzongott, mintha jégcsapok csiklandoznának. [...] Rózsaszín fény derengett a szobában. Mintha színes papírburájú lámpásból jött volna, amelyet aratáskor a falusiak a kocsma verandájára aggatnak. Ahogy Helga jobban megfigyelte a küszöb fölött és a kredencen megülő világosságot, szálat fedezett fel benne. Mintha nem is fény, hanem világító pókháló volna. [...] Helga a tízezernyi lebegő szál közül kiválasztott egyet, és elindult a nyomán. (HH: 175–176.)

Keserű József szerint a szabadság, alávetettség, önzetlenség és áldozathozatal regényben felmerülő kérdései mind a nemek közti konfliktusból fakadnak, illetve ahhoz kapcsolódnak. Továbbá felhívja a figyelmet a nemek közti hangsúlyeltolódásra, valamint az ember-föld közötti viszony problematikájára is.³⁴

31 Lásd: KESERŰ József, *Moskát Anita: Horgonyhely* = <http://sfmag.hu/2015/06/09/moskat-anita-horgonyhely/>

32 Vö.: ACÉLPATKÁNY, *Eltépni a horgonyláncokat (Moskát Anita – Horgonyhely)*= <http://www.proza-nostra.com/iras/elte-pni-horgonylanco-kat-moskat-anita-horgonyhely>

33 Vö. ACÉLPATKÁNY, *l. m.*

34 KESERŰ, *l. m.*

Amíg a *Bábel fiait* a fantasy több alműfajába is be tudtuk sorolni, a *Horgonyhelynél* már nehezebb a dolgunk. A regény ugyanis szembemegy az eddig meglévő szubzsánerekkel: jellemzői révén egyik kategóriába sem sorolható be. Leginkább a high fantasy jegyei illenek rá, hiszen itt is egy új világ teremődik, mely rendelkezik saját kultúrával és hagyományokkal, nincsenek viszont ellenpólusú karakterek: a szereplők jelleme sokkal összetettebb, mintsem hogy egyszerűen pozitív, illetve negatív táborokba tudnánk őket szervezni.

Felmerül hát a kérdés, hogy vajon a könyvvel vagy a kategóriákkal van-e a baj, rá kell azonban döbbernünk, hogy egyikkel sem. Az az ideológia, miszerint a műnek kell alkalmazkodnia a műfajhoz, elvetendő – Anita regénye éppen ezzel a felfogással és konvencióval megy szembe. A műben lévő horgonyok ilyen szempontból – műfaspecifikus allegóriaként – másodlagos értelemmel bírnak, és az alműfajok stabilitását jelölik. Ahogy a karakterek nem tudnak elszakadni horgonyaiktól, úgy a fantasy szerzőket, olvasókat, teoretikusokat is kötik a fantasy műfaji hagyományai, ami által egy már meglévő keretrendszerben gondolkodnak, s képtelenek attól elszakadni. Fontos azonban tudatosítanunk, hogy a fantasy elméleti pólusa a gyakorlat után született, így, ha találkozunk egy olyan regénnyel, mely a szakirodalom által felállított keretrendszerbe nem illik bele, a hiányosság az utóbbiban lesz keresendő, nem pedig a műben. Ehhez viszont elengedhetetlen ismernünk a rendszert magát. És ahogy a férfiak a Moskát-opus végén megszabadulnak horgonyaiktól, úgy szakítja ki magát az író is a fantasy konvenciói, horgonyai közül... s valami egészen újszerűt, elgondolkodtatót művel ezzel a szakítással.

Moskát regénye nyelvében, megszerkesztettségében és működésében is a szépirodalomra hajaz, minek révén besorolódik egy olyan határsávba, amely átmenetet képez a perem- és szépirodalom között. Mindennek fényében, kvázi megoldásként létrehozható egy újabb szubzsáner, aminek a fantasy világba beszüremelő *idegenség* adja az esszenciáját, mely utóbbit a magas irodalmi megoldások képezik. Ezt az idegenséget a regényben a Vazil által írt könyv jelenti, hisz ennek révén lépünk ki magából a szövegvilágból. Önreflexióról, vagyis a szöveg által jelölt szövegiségről tehát Vazil műve nyomán beszélhetünk, az általa írt feljegyzések ugyanis a *Horgonyhely* világának materiális termékeiként vannak jelen, ami által Vazil és az olvasó között analógia létesül: Vazil éppúgy a regény világának működését próbálja feljegyzései által megérteni, mint ahogy az olvasó próbálja ugyanezt a szöveg olvasása során.

Karakterünk *A vándorlás okai, a női és férfi előjogok* címen írja feljegyzéseit, melyekben tudományos szempontok felől közelíti meg a várandósságot. Vazil lejegyzi azoknak a különféle kísérleteknek az eredményeit is, melyeket a várandós nőknél végez, feltárandó azok vándorlási képességének mikéntjét.

Bonckéssel kell lehántani a bőrt és a zsírt, hogy megtaláljuk az igazi különbséget. A nő hasában a méh olyan, akár egy külvilágra nyíló, vörös zsák. Azoknak a nőknek is méh van a testében, akik nem terhesség közben haltak meg, és azoknak is, akik szüzek voltak. Még a gyermekek testében is megvan a két petefészekkel együtt, amelyek olyanok, akár egy-egy kaviár. A méh tehát nem lehet oka a vándorlásnak, más változás történik az asszony testében, amikor elhagyja a horgonyhelyét. / Reményt kell kapnunk ebből. A férfiaknak nincsen méhe, de ezek szerint a vándorlást nem ez okozza. / (Részlet A vándorlás okai, a női és férfi előjogok c. kéziratból) [HH: 45.]

Noha a tudomány kiaknázójának, a tudósnak Vazil felel meg a regényben, mégsem ő jut el az átütő felfedezésig. Helyette Lars jön rá, hogy a vándorlás kulcsa nem a tudományban rejlik, hanem a mágiában. Ő földevéssel próbál közelebb férkőzni a földalatti gumó-

hoz, ami a mágiát közvetíti. A gumó éppúgy, mint a bábeli torony, önös érdekeit tekintve köti béklyóiba az embereket, halott tetemeiből szívja magába az energiát. Lars saját életének feláldozása révén kíván megalkudni *vele*, és kérni *őt* a férfiak felszabadítására. Ez azonban már egy krisztusi analógia...

Utószó

Mielőtt még levonnánk záró konzekvenciánkat, lássuk még egyszer, kvázi címszavakban, milyen eredményeket is hozott a jelen dolgozat.

Az első fejezetben egyszersmind felfejtettük és árnyaltuk a fantasy terminusát, majd körüljártuk annak műfaji kérdéseit is. Több meghatározó szakirodalomra támaszkodva összeállítottuk a fantasy szubzsánereinek listáját, hogy az alműfajokról is rétegzett képet nyerjünk.

Ezek után az időben korábbi Moskát Anita-regénnyel, a *Bábel fiaival* dolgoztunk, mely a portál fantasy és a történelmi fantasy – azon belül is a biblikus fantasy – szubzsánerek jegyeit viseli magán.

A világepítést tekintve kiemeltük a mágiahasználat közvetett és helyhez kötött szerepét, illetve a karakterábrázolás érdemeit is hangsúlyoztuk.

Felhívtuk a figyelmet a két Moskát-könyv közti kapcsolódási pontokra, úgymint közvetett és helyhez kötött mágiahasználat, illetve tudomány és áltudomány kérdésköre.

A *Horgonyhely* szubzsánerei berkekben való elhelyezése nehézségekbe ütközött. Ezen a ponton hozott újat Moskát Anita regénye, ugyanis szétfeszítette az alműfajok rá nézve szűknek bizonyult kereteit. Eredményeink arra engednek következtetni, hogy a *Horgonyhely* egy, a szép- és peremirodalom mezsgyéjén húzódo határsávban helyezhető el. Ezt erősítendő felhívtuk a figyelmet Vazil kulcsfontosságú szerepére, aki az olvasó analógiájaként van jelen a regényben: tudományos szempontok szerint a mű világának szerveződését és földhözköttöttség-elvét kutatja, éppúgy, ahogy az olvasó teszi ugyanezt a regény olvasása során.

Végül kitértünk a szöveg gender jellegére, s a recepció felvetéseit továbbgondolva hoztuk meg saját, példákkal alátámasztott álláspontunkat.

Az előszóban kitűzött célok tükrében úgy fest, munkánk meghatározó eredményeket hozott, sikeresen igazolta ugyanis, hogy a magyar zsánérirodalmon belül feltörekvőben van egy olyan irányzat, mely határsávot képez szépirodalom és peremirodalom között, vagyis éppúgy operál magas irodalmi megoldásokkal, mint ahogy magán viseli a fantasy jegyeit is. Valami újat alkot. Valamit, ami meghaladja mindkettőt. S ahogy az oly sokszor lenni szokott, könnyen lehet, az arany középpút lesz az, amin járni érdemes... ahová mindkét eredő átmenti saját érdemeit.

A dolgozat előlegezhető, Kleinheincz Csilla és Lőrinczy Judit műveire fókuszáló folytatása is ezt az ösvényt keresi majd...

Felhasznált irodalom

BAKA L. Patrik, *Mi lett volna, ha. Magyar földön Afrikában...*, Partitúra, 2014/1, 101–127.

BAKA L. Patrik, *Tejjes gőzzel. Steampunk kalauz*, Partitúra, 2015/1, 57–91.

DR. GALUSKA László Pál, *Tipológia fantastica (A fantasztikus irodalom tipológiájáról és műfajelméleteiből)*, Gradus, 2. évf., 2015/1, 21–38.

MENDLESOHN, Farah, *Introduction = Uő, Rhetorics of fantasy*, Connecticut: Wesleyan University Press, Middletown, 2008.

- HEGEDŰS Orsolya, *A mágiá szövedéke (Bevezetés a magyar fantasy olvasásába I.)*, Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 2012.
- MILLER, Joseph D., *Fantasy vagy science fiction?*, Prae, 2011/3, 2–7.
- KIS ERVIN, *Noé kiszáll a bárkából*, Magvető Könyvkiadó, 1980.
- KISANTAL Tamás, *Fantasztkum, horror és töredékesség H. P. Lovecraft szövegeiben*, Prae 2003/1, 14–22.
- KORNYA Zsolt, *A képzelet egy másik világa. Amit a fantasyról tudni illik*, Metamorff 3, Váci Mihály Megyei és Városi Művelődési Központ, Nyíregyháza, 1988, 14–18.
- MOSKÁT ANITA, *Bábel fiai*, GABO Kiadó, Budapest, 2014.
- MOSKÁT ANITA, *Horgonyhely*, GABO Kiadó, Budapest, 2015.
- STABLEFORD Brian, *Historical Dictionary of Fantasy Literature (Historical Dictionaries of Literature and the Arts, No. 5)*, The Scarecrow Press Inc., Lanham – Maryland – Toronto – Oxford, 2005. online elérhető: <http://chapters.scarecrowpress.com/08/108/0810849445ch1.pdf>
- STEMLER Miklós, *A világtéremtés poétikája*, Prae 2003/1, 5–13.

Internetes források

- A fantasy feltérképezése* = <http://sfmag.hu/2014/05/07/a-fantasy-felterkepezese-1-resz/>
- ACÉLPATKÁNY, *Eltépni a horgonyláncokat (Moskát Anita – Horgonyhely)* <http://www.prozanostra.com/iras/eltepni-horgonylancokat-moskat-anita-horgonyhely>
- KESERŰ József, *Moskát Anita: Horgonyhely* = <http://sfmag.hu/2015/06/09/moskat-anita-horgonyhely/>
- Kocogtatni a hatalom üvegablakán (Moskát Anita – Bábel fiai)* = <http://www.prozanostra.com/iras/kocogtatni-hatalom-uevablakat-moskat-anita-babel-fiai>
- LŐRINCZY Judit, *Moskát Anita: Bábel fiai* = <http://sfmag.hu/2014/04/23/moskat-anita-babel-fiai/>
- Maszatolt fantasztkum* = http://www.mozsat.eu/Moskat_Anita_Babel_fiai
- MOSKÁT ANITA, *A Bábel fiai születéséről* = <http://gabosff.blog.hu>
- Moskát Anita: Bábel fiai* = <http://konyvvizsgalok.blogspot.sk/2014/08/moskat-anita-babel-fiai.html>
- Moskát Anita: Bábel fiai* = <http://www.gabo.hu/hu/fantasysci-fi/17111-moskat-anita-babel-fiai-9789636898861.html>
- Moskát Anita: Horgonyhely* = <http://www.gabo.hu/hu/fantasysci-fi/1915-moskat-anita-horgonyhely-9789634060376.html>
- Mózes első könyve – A teremtésről – 10. fejezetét lásd itt:* <http://biblia.hit.hu/bible/21/GEN/10/10#v10>
- Tolkien Világa (rádiósorozat), A fantasy – az Aurin szerkesztői a fantasy történetéről, Tolkien Világa – Rádiósorozat A Gyűrűk Ura kapcsán, (Szerkesztett szövegváltozat a rádióműsorban elhangzottak alapján)* = <https://www.tolkien.hu/index.php/tolkien/item/2075-tolkienvilaga-radiosorozat-a-fantasy-az-aurin-szerkesztői-a-fantasy-toerteneterol>
- VARJU Zsuzsanna, *A fantasy Magyarországon* = <http://olvasas.opkm.hu/index.php?menuId=125&action=article&id=44>
- VÉGH Dániel, *A magyar fantasy-irodalomról*, <http://www.holmi.org/2007/09/vegh-daniel-a-magyar-fantasy-irodalomrol-jegyzetek>
- Walk through this portal with me* = <http://io9.gizmodo.com/5683053/walk-through-this-portal-with-me-into-another-world>
- What is portal fantasy* = <http://bestfantasybooks.com/portal-fantasy.html>